

בפיה"מ והרע"ב (מנחות פ"י מ"ח) כתבו שהוא **שליש אחרון**. מאידך, בהלכותיו (תמידין ומוספין פ"ז הט"ו) סתם הרמב"ם וכתב: "תבואה שלא הביאה שלישי — מותר לקצור ממנה להאכיל לבהמה". ומסתימת דבריו משמע **שליש ראשון**, ככל מקום אחר בש"ס. וכך נראה מסתימת דברי רש"י (מנחות ע"א ע"א במשנה) שהכונה לשליש הראשון⁶. וא"כ למעשה יש לקצור את התבואה לפני שלישי ראשון. (ועיי' בתשובה הקודמת).

סימן לה

נסיונות בפרי ערלה

ראשי פרקים

שאלה

א. שלא כדרך הנאתו

ב. הנאת מראה

ג. זה זה גורם

ד. הנאה עקיפה

ה. ביטול מצות שרפה

סיכום

* * *

שאלה

השפעתם של ריסוסים שונים שנעשו בו, גדלו, אחוז הסוכרים שבו ועוד).

א. שלא דרך הנאתו

דרך ההנאה המקובלת בפרי היא ע"י אכילתו. הניסויים האמורים אינם דרך הנאתם הרגילה של הפירות. וסוגיא ערוכה היא בפסחים (כ"ד ע"ב):

"אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן. למעוטי מאי? — אמר רב שימי בר אשי: למעוטי שאם הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו, שהוא פטור.

בקב' סעד ניטע מטע אגסים מזן חדש הנמצא עדיין בשנות ערלתו. המומחים החקלאיים מעונינים לערוך ניסויים בפירות אלו כדי לעמוד על בעיות שונות הקשורות לזן חדש זה, וגם להציע הצעות מעשיות מתי וכיצד לקוטפו ואם בכלל כדאי לגדלו בעתיד. האם הדבר אסור משום איסור הנאה מערלה?

(מחד, אין ההנאה מהפרי עצמו אלא רק מהידע המצטבר בין היתר באמצעות הניסיונות. מאידך, הניסוי נעשה בפרי עצמו. כגון בדיקת

6. הערת הרב יגאל הדאיה: עיין רש"י (פסחים כ"ג ע"א): מותר לקצור לשחת כשהוא עשב, דלאו קציר הוא. ועיין בתחומין (ח"ז עמ' 102) שהקציר לבהמה נעשה בד"כ בשלב שבין החלב לדונג שהוא מוקדם אף לשליש ראשון. ועיין ברקאי (ח"ד עמ' 88), מדריך שמיטה לצרכנים (תשנ"ד, פרק ג' הע' 22).

וכל שכן אוכל חלב חי שהוא פטור. איתמר נמי, אמר רב אחא בר עווה אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו — פטור, לפי שכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא דרך הנאתן. אמר רבי זירא: אף אנן נמי תנינא: אין סופגין את הארבעים משום ערלה, אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד. ואילו מותרים תאנים ורמונים — לא. מאי טעמא — לאו משום דלא קאכיל להו דרך הנאתן? אמר ליה אביי: בשלמא אי אשמעינן פרי גופא דלא קאכיל ליה דרך הנאתו? — שפיר. אלא הכא — משום דזיעה בעלמא הוא".

מבואר אפוא, שעל ערלה שלא כדרך הנאתה אין לוקין מהתורה. עד כדי כך שהיתה ה"א שגם על מיץ תותים, תאנים ורימונים אין לוקין מטעם זה. והגמ' לא חזרה בה מטעם זה, אלא הביאה סיבה אחרת לפטור. ונחלקו הפוסקים אם הנהנה שלא כדרך הנאתו רק פטור ממלקות אך עדיין עובר מהתורה (המ"מ והלח"מ הל' מאכ"א פי"ד ה"ו), או שאסור רק מדרבנן (תוס' שבעות כ"ב, ר"ז, רשב"א, ריטב"א) או שאף מותר לכתחילה (המרדכי פסחים פ"ב סי' תקמ"ה בשם הראב"ה). ודעת הרוב היא שהדבר אסור מדרבנן, וכן משמע מהשלחן ערוך שיש איסור דרבנן שלא כדרך הנאתן ממה שנפסק ביורה דעה (סי' קנ"ה ס"ג):

"בשאר איסורים מתרפאים במקום סכנה, אפי' דרך הנאתן. ושלא במקום סכנה, כדרך הנאתן אסור; שלא כדרך הנאתן, מותר. חוץ מכלאי הכרס ובשר בחלב שאסורים אפילו שלא כדרך הנאתן אלא במקום סכנה".

והדבר מפורש יותר ברמ"א שם שלא התיר הנאה שלא כדרכה אלא בחולה שאין

בו סכנה:

"י"א דכל איסורי הנאה מדרבנן מותר להתרפאות בהן אפילו חולה שאין בו סכנה. (ר"ן פכ"ש בשם י"א)".

ואין להקיש צרכים חשובים אחרים לחולה שאין בו סכנה וכמו שכתב הש"ך (יר"ד סי' קנ"ה ס"ק י"ג) "לצורך רפואה אבל שלא לצורך רפואה אפי' שלא כדרך הנאתן אסור (הרא"ש פרק כל שעה) ופשוט הוא".

נמצא אפוא שניסויים אלו אסורים מדרבנן.

ב. הנאת מראה

ההנאה, אם יש כזאת בניסוי, אינה מגוף הפרי אלא מההסתכלות בו. ולכל היותר יש כאן הנאה ממראה הפרי. אלא שלכאורה גם הנאת מראה אסורה בערלה מהתורה. במס' בבא קמא (ק"א ע"א):

"בגד שצבעו בקליפי ערלה — ידלק, אלמא חזותא מילתא היא. אמר רבא: הנאה הנראה לעינים אסורה תורה, דתניא: ערלים לא יאכל — אין לי אלא איסור אכילה; מנין שלא יהנה ממנו, ולא יצבע [בו]. ולא ידליק בו את הנר? תלמוד לומר: וערלתם ערלתו את פרו... ערלים לא יאכל, לרבות את כולם".

משמע שגם חזותא, דהיינו מראה בעלמא, אסור בערלה מהתורה. מיהו י"ל ששם הוא נהנה מגוף הפרי. כגון מי שצובע בגוף הפרי. וגזה"כ היא שכל ההנאות אסורות בערלה, כולל צביעה. אך כשאינו נהנה מגוף הפרי, אלא רק מעיין בו כדי להפיק ממנו ידע, מראה כזה אינו אסור מהתורה, אלא לכל היותר מדרבנן. והרי קי"ל קול מראה וריח אין בהם משום מעילה.

אלא שמהגמ' בפסחים (כ"ו ע"א) משמע

שאומנם מעילה אין בהם, אך איסור יש בהם. וזה מהלך הסוגיה שם:

"לולין היו פתוחין בעליית בית קדשי הקדשים, שבהן משלשלין את האומנים בתיבות, כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים... והאמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה! — אלא: מעלה עשו בבית קדשי הקדשים".

ובשורת יביע אומר (חלק ו', אר"ח סימן ל"ד אות ג') הביא בשם שו"ת קול אליהו ח"ב (האר"ח סי' כ"ג), שעמד על מ"ש הרמב"ם (בפ"א מה' שופר ה"ג): "שופר של עולה לא יתקע בו, ואם תקע יצא", שאין בקול דין מעילה, וא"ת הלא נהנה בשמיעת הקול, מצוות לאו ליהנות ניתנו, לפיכך המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה, דאמאי בשופר של עולה לא יתקע לכתחילה, ובשופר של איסור הנאה מותר לתקוע בו לכתחילה? ותירץ, "דבשופר של עולה אע"פ שאין מעילה בקול, מ"מ מעלה עשו בקדשים, ומדבריהם איסורא מיהא איכא, לפיכך לא יתקע בו לכתחילה, משא"כ במודר הנאה משופר שתוקע בו אף לכתחלה, משום דבשאר מיילי דלאו קדשים לא גזרו בהו רבנן כלל. ואם תאמר מנלן האי מילתא דדוקא בקדשים החמירו רבנן לאיסורא ולא בשאר מיילי דעלמא, אימא דהא דאמרינן קול מראה וריח אין בהן משום מעילה הא איסורא מיהא איכא, היינו בין בקדשים בין בשאר מיילי? נראה לי ראיה מדק"ל גבי המודר הנאה מחבירו שאינו יכול לרפאות בהמתו, ומ"מ רשאי לומר לו מה לעשות לבהמתו ותתרפא, ואם איתא דאף בקול בעלמא איסורא, היכא מצי לומר לו כן, אלא ודאי שהדבר פשוט דדוקא בקדשים גזרו ולא במידי

אחריתי". ע"כ. עיי"ש שדחה את ראייתו מנדרים. אך חילוקו במקומו עומד שיש לחלק בין קדשים לשאר איסורי הנאה. ולפי הסבר זה יהיה מותר ליהנות ממראה של פרי ערלה, שהרי ערלה אינה קדשים. אולם לפי תירוץ אחר שהביא שם, גם הנאת מראה כמו זו שבנ"ד תהיה אסורה. עיי"ש שכתב בשם המהר"ם בן חביב ב"יום תרועה" (ר"ה כ"ח ד"ה הדר אמר רבא), שעמד ג"כ ע"ד הרמב"ם, ובסתירת הסוגיות פסחים (כ"ו) ושל ר"ה (כ"ח), וכ' ש"ל דההיא דפסחים דקול אין בו משום מעילה, היינו בשומע קול של כלי שיר שבבית המקדש, אבל אם לקח כלי שיר שבמקדש וניגן בו מעל כיון דקעביד מעשה, ומש"ה בשופר של עולה מעל וכו'. ע"ש. וזכה לכיון להרדב"ז בתשובה (ח"א סי' רצ"ז), דדוקא כששומע קול כלי שיר שבמקדש, או שמריח ריח קטורת אחר שעלה תמורתו, או שהיה נר של הקדש דולק והלך לאורו, אין בזה משום מעילה, אבל אם לקח כלי שיר של הקדש וניגן בו, או הקטיר הקטורת והריח בה, או הדליק מנר של הקדש וכיוצא בזה שנהנה מגוף ההקדש, יש בו דין מעילה. ע"ש. וכיו"ב כתב המשנה למלך (פ"ח מה' כלי המקדש ה"ו). ועיין אר"ש פ"א מהל' שבת שאף הוא כתב כן). אלא שהמעין בדברי ה"יום תרועה" ימצא שלא תירץ כן אליבא דהרמב"ם גופיה. כי הרמב"ם כתב במפורש שהתוקע בשופר של עולה לא מעל, למרות שעשה מעשה בגופו של השופר. וכן העיר בשעה"מ (פ"ה מה' יו"ט ה"ט). אלא הרמב"ם דחה את הסוגיא בר"ה מכח הסוגיא בפסחים. וא"כ לדעת הרמב"ם עלינו לומר שחילק בין קדשים לאיסורי הנאה אחרים. ובערלה אין איסור בהנאת מראה. והיה מקום אולי לומר את הסברו של היום תרועה גם אליבא

כשם שריח אסור כך מראה אסור לפחות מדרבנן. אם כי אין משם ראייה לנ"ד כי הרשב"א מיירי בבשמים העומדים לריח והיא דרך הנאתו. משא"כ בדבר שאינו דרך הנאתו. אולם בלא"ה יש לאסור את הנאת המראה מדרבנן כמש"כ.

ואין להתיר על סמך האמור בראש השנה (כ"ד ע"ב):

"איבעית אימא: דפרקים הוה, ואיבעית אימא: להתלמד עבד, וכתוב לא תלמד לעשות — אבל אתה למד להבין ולהורות".

ולכאורה גם כאן מטרת הניסוי היא לימודית. אלא שלא מצינו היתר זה אלא באיסור "לא תעשן אתי" שבו נאמר במפורש "לא תלמד לעשות", משא"כ באיסורים אחרים.

ג. זה וזה גורם

הידע המופק מהניסוי בפרי הערלה אין בו תועלת ללא ידע נוסף ופעולות אחרות שאינם קשורים לפרי הערלה, ורק ממכלול הידיעות והפעולות כולן יכול החוקר להסיק את מסקנותיו המדעיות וליישמן וזה וזה גורם מותר. וגם לשיטת רבינו שמואל בתוס' עבודה זרה (מ"ח ב' ד"ה ורבנן סב"י) שזה וזה גורם מותר רק כאשר שני הגורמים שווים כגון פרה שנתפטמה בכרשיני היתר ושל עבודת כוכבים ביחד ששניהם הועילו לפטם הפרה ונקרא זה וזה גורם, וכן זבל נבייה המהנה לגדל ולהחליף יחד עם זבל הקרקע שאף הוא מהני לגדל ולהחליף. אבל ירקות בימות החמה לא דמי לגורם דצל וחיישינן שכולו אסור, שאותה הנאה שהצל עושה להגין מן החמה אין הקרקע עושה, וליכא נמי

דהרמב"ם, שמכיון שאין הכרח להחזיק בשופר עצמו ע"מ לתקוע, כי אפשר לתקוע בשופר גם מבלי להחזיק בו, אין מעשה זה נחשב כמעשה המחייבו במעילה. וכמו שהרמב"ם עצמו כתב באותה הלכה לענין שופר גזול:

"שופר הגזול שתקנע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אנ"פ שלא נגע בו ולא הגבירו השומע (יצא) ואין בקול דין גזל".

אך במקום בו א"א ליהנות מהמראה אלא ע"י החזקה, ההחזקה נחשבת למעשה וההנאה אסורה. וניסויים מחייבים בדרך כלל חיתוך ובדיקה מדוקדקת במבחנות ומיקרוסקופים ולכן יש כאן מעשה וההנאה אסורה. וצ"ע.

ולפי הסבר זה, שגדולי האחרונים הסכימו לו, לא הותרה הנאת מראה אלא כשהנהנה פסיבי, אולם כשהוא אקטיבי, גם הנאת מראה אסורה. ולפי"ז הניסוי האמור יהיה אסור מדרבנן.

ומצינו בבית יוסף (י"ד סי' ק"ח) שאוסר הנאת ריח בערלה:

"כתב הרשב"א בח"ג סי' רל"ד בשמים של ע"ז ושל כלאי הכרם ושל ערלה אסור להריח בהם דאסורים הן בהנאה דכל שעשוין להריח בהן כורד והדס היינו פלוגתא דאביי ורבא דפרק כל שעה (כ"ה): ולאביי נמי כל שמריח בהן לקלוט ריחן אסור דהיינו חנויות המעוטרות בורד והדס בפ"ק דע"ז (י"ב): עכ"ל וכ"כ בארחות חיים (יין נסך ס"ס ל"א) וז"ל זה הכלל כל מידי דלא הוי לריחא, ריחא לאו מילתא היא, אבל דבר שעומד להריח כגון ורד והדס אסור ליהנות מהריח עכ"ל".

ומכיון שקול מראה וריח הוקשו זה לזה,

כתב בשו"ת הר צבי (יר"ד סימן רע"ח):
 "נשאלתי מרופא יר"ש אם מותר לו
 להתלמד ולקבל ידיעות ע"י הסתכלות
 באברי המת שנתחזו ואם יש בזה משום
 נהנה מאיסורי הנאה.

והשבתי לו שזה הוא גרם הנאה ולא
 שנהנה מגוף האיסור, עיין ריטב"א סוכה
 ל"א ע"ב, ד"ה והאמר שכתב וז"ל: לא
 חשיב איסור באיסורי הנאה אלא כשנהנה
 בגופו של איסור אבל כל שאין הנאה
 מגופו אלא שגורם לו הנאה וריוח ממקום
 אחר אינה הנאה מן האיסור וכדרך
 שאמרו בנודר הנאה ממעין שטובל בו
 בימות הגשמים שאינו נהנה מגוף המים
 ואעפ"י שגורמת לו טבילה זו לעלות
 מטומאה לטהרה ומכשירתו לכל הדברים
 לית לן בה וכו', עכ"ל. (וע"ע בזה בשער
 המלך פ"ה מהל' לולב ה"א).

וכן כתבו עוד פוסקים רבים (עיין ברשימה
 המובאת באנצ' הלכתית רפואית לפרופ' שטיינברג
 כרך ד' ערך ניתוח המת הערה 208). ולפי גישה
 זו יש להתיר את הניסויים.

ה. ביטול מצות שרפה

עוד יש להעיר שיש לאסור את הניסויים
 בפרי ערלה משום ביטול מצות שרפה
 עפ"י מה ששינונו בתמורה (ל"ג ע"ב):

"זאלו הן הנשרפין: חמץ בפסח — ישרף,
 ותרומה טמאה, והערלה, וכלאי הכרם. את
 שדרכן לשרוף — ישרוף, ואת שדרכן
 להקבר — יקבר."

ופירש"י: "כלאי הכרם — פן תקדש
 המלאה וגו' פן תוקד אש וערלה מכלאים
 גמרה". משמע שיש מצוה בשרפת ערלה.
 ואסור לבטל מצוה זו. וא"כ יש לאסור את
 הניסוי בגלל מניעת מצוה זו.

מיהו בהמשך שם: "כל הנשרפין לא יקברו"
 ופירש"י: "דלמא אתי איניש ואשכח להו

צל אחר דהיתר גורם עמו להגין מן החמה,
 נמצאת כל הנאת הצל לאיסור. מיהו כאן
 הידיעות הנוספות הן מאותו סוג כמו
 הידע שיצטבר בניסוי הפרי וזה וזה גורם
 מותר.

אלא שהיתר זה הוא רק בדיעבד אך
 לכתחילה אסור לעשות זאת כמבואר
 במסכת עבודה זרה (מ"ח ע"ב) :

"תנן (ערלה פ"א מ"ט) ר' יוסי אומר נוטעין
 יחזור של ערלה ואין נוטעין אגוז של
 ערלה מפני שהוא פרי ואמר רב יהודה
 אמר רב מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך
 והרכיב מותר."

והדברים מפורשים. לכתחילה אסור
 לגרום לערלה לשמש גורם להיתר (כשם
 שאין מבטלין איסור לכתחילה — ר"ן שם) אך
 בדיעבד, אם כבר נטע מותר משום זה וזה
 גורם (ויש להעיר על הר"ן מדוע לא נאסור גם
 בדיעבד משום קנס, כשם שקנסו את המבטל
 איסור לכתחילה? ואולי זה וזה גורם קל יותר
 מביטול איסור, שהרי אין צורך ברוב של גורם
 היתר, ולכן לא קנסוהו).

ואע"פ שאמרנו שאין איסור הנאה כאן
 אלא מדרבנן גם באיסור דרבנן זוז"ג אסור
 לכתחילה (עיין שעה"מ הל' יסוה"ת פ"ה ה"ח).

ד. הנאה עקיפה

בקובץ תורה שבע"פ (ו' עמ' מ"ח) במאמרו
 של מו"ר הגר"י אריאלי על נתוחי מתים
 לצרכים רפואיים כתב שאין בלימוד
 מניתוח המת משום איסור הנאה, משום
 שאינו נהנה מגוף המת עצמו אלא רק
 ממראית העין והסקת השכל. ור"ל לענ"ד
 שאפילו הנאת מראה אין כאן. כי אינו
 נהנה מגוף המראה, כמי שזן עיניו בקדש
 הקדשים. אלא המראה מעורר אצלו את
 החשיבה ומביא אותו לאחר מכן להסקת
 מסקנות מדעיות. זוהי הנאה עקיפה. וכן

ואכיל להו".

וקשה מדוע לא נאסור את הקבורה משום ביטול מצות שרפה?

ועיי"ש תוספות (ד"ה הנשרפין אפרן מותר): "צריך עיון טעמא מאי? ואומר מורי הרמ"ר דנשרפין כיון שצוה הכתוב לשרוף אחר שנעשה כאילו נעשית מצותו ואין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו, ה"נ כיון שנעשית מצותו הלך אסוריה... אבל הנקברין דלא הטעין הכתוב לשרוף משוך איסוריהו לעולם".

מבואר אפוא שיש מצות שרפה מהתורה ולכן אחרי קיום המצוה האפר מותר. וא"כ מאותה סיבה י"ל שהנשרפין לא יקברו כדי לקיים מצותן ומדוע אומר רש"י שהאיסור הוא רק מדרבנן שמא יאכל? ויתכן לומר שאין מצוה חיובית בשרפה ואפילו לא קיומית. אלא שהתורה אמרה שאחת הדרכים האפשריות היא לשרוף את הערלה וממילא אפרה יהיה מותר. ולא דמי לחמץ בפסח שאפשר גם לשרפו וגם לפוררו ולזרותו לרוח ואפרו אסור, כי שם אמנם אין חיוב מיוחד לשרפו אך יש מצוה שיבוער מן העולם. אך ערלה אינה טעונה ביעור מן העולם, אלא שהתורה איפשרה לשרפה לכן אפרה מותר. אך אין מצוה חיובית לשרפה, או לבערה מן העולם כשם שיש מצוה כזו בקדשים, או בחמץ.

ואכן בשו"ע סי' רצ"ד לא מוזכר חיוב שרפה בערלה וכתב הבית הלל שם שהדבר

שנוי במחלוקת והשו"ע הכריע שאין חיוב שרפה בערלה¹. ועיין חת"ס (יו"ד סימן רפ"ו): "לא מצאתי בש"ס שמחזיין אדם לשרוף ערלה ורמב"ם נמי לא מיייתי ליה במקומו כלל אלא בהל' פסולי מוקדשי' דרך אגב אשר מזה נ"ל מעולם לא נצטוה לבער ערלה מן העולם אלא שאסור בהנאה וסגי ליה בשריפה להתיר אפרן לאפוקי בב"ז דלא סגי בהכי אבל שיהיה מצוה להדר לשרפו לא מצאתי וכן לא ראיתי מעולם מרבתי ששורפים רק הניחום וירקבו".

ועיין "התורה והמדינה" (כרך י"א-י"ג) מאמרו הארוך "נצר מטעי" של הרב אהרן יצחק זסלנסקי שדן בשאלת השרפה של ערלה ורצה ליישב את כל הקשיים שמצינו בנושא ע"י הגדרתו של הרוגצ'ובי שאין מצוה לשרוף את הערלה כחובת גברא אלא שהערלה תהיה שרופה כחובת חפצא. מיהו גם לפי הגדרה זו עדיין יש מצוה שהערלה תהיה שרופה (אם כי י"ל שמכיון שאין חובת גברא יש מקום לומר שגם אינה מצוה כלל). ומו"ר הגר"ש ישראלי בהערה שם כתב לחלק להיפך, שבקדשים טמאים המצוה שיהיו שרופים ולכן כתותי מיכתת שיעוריהו, משא"כ ערלה המצוה רק לשרוף אך לא שיהיו שרופים, ולכן לא אמרין בערלה כתותי מיכתת שיעורה. אך גם להגדרה זו מצות שרפה במקומה עומדת. ועכצ"ל שבאמת אין מצוה לשרוף ערלה.

1. וידידי הרב יעקב אפשטיין רצה להביא ראיה שאין מצות שרפה בערלה ממה שאנו מקפידים להסיר את פירות הערלה בעודם קטנים או פרחים ואיננו מהדרים לגדלם ולשרפם. ולענ"ד זו אינה ראיה משום שפרחים וכן פירות קטנים אינם אסורים משום ערלה ולכן לא חל עליהם עדיין חיוב שרפה ומותר להסירם. ודומה לזה מצינו בפירות שביעית שלדעת הרמב"ן מצוה לאוכלם ובכ"ז מותר לאבדם בעודם קטנים כמבואר במשנה שביעית פ"ד מ"י.

במשב"ז שכתב דהיכא דמיקלא קלי איסורא באיסור דרבנן שאין לו עיקר בתורה יכול לבטלו לכתחילה כמו שמצינו בעצי מוקצה בביצה (ד' ע"א). ולפי"ז י"ל שזו"ג דמי למיקלא קלי איסורא, שהרי בהנאה עצמה אין גופו של האיסור, ובפרט בנ"ד שההנאה היא רק ממראה האיסור והידע המצטבר ממנו ולא מהאיסור עצמו א"כ דמי למיקלא קלי איסורא.

ודבר זה קל יותר מזה וזה גורם, ששם נהנה מגוף הדבר האסור בהנאה, אלא שאינו נהנה רק מגורם אחד אלא בצירוף גורמים נוספים, משא"כ כאן שאינו נהנה הנאה ישירה, אפילו זה וזה גורם אין כאן. ובפרט כאשר ההנאה רחוקה מאוד ועקיפה מאוד כמו בנ"ד. החוקרים עצמם אינם נהנים מהניסוי, המגדלים ג"כ אינם נהנים ישירות ממנו. ההנאה תהיה רק לאחר שישגו תוצאות המחקרים וייושמו כעבור זמן רב בצירוף של גורמים רבים נוספים. לכן נראה דלא דמי לזו"ג. ויש להוסיף סניף נוסף עפ"י מש"כ בשו"ת אב"מ (סי' ו') שבמקום שדרך שימושו תמיד היא רק ע"י זו"ג כתנור למשל — זו"ג מותר לכתחילה עיי"ש.

ומכיון שאין כאן הנאה ישירה י"ל שאין כאן בכלל איסור מראה וכמו שהבאנו לעיל בפרק ד'. ומכיון שהניסוי נחוץ מאוד לכל עתיד הגידול ודחייתו לאחר שנות הערלה תעכב את הכל לכמה שנים נראה שניתן לסמוך על כך שאין כאן הנאת מראה לכתחילה ולא זו"ג לכתחילה והניסוי מותר.

אלא, יש היתר לשרוף ואז האפר יהיה מותר. ולכן כתב רש"י שיש רק חשש שמא יאכל כי כל עוד לא נשרף הפרי אסור בהנאה. והנה מכיון שמנהגו שאיננו מקפידים לשרוף את פרי הערלה ממנ"פ אין לאסור את הניסוי בערלה בגלל שלא ישרפו שהרי גם אם הפרי ישאר בידינו לא נקיים בו מצוה זו.

אלא שמ"מ בנ"ד יש לאסור את הניסויים מחשש שמא יאכלו מהפרי, וכמו שכתב רש"י. מיהו לזה יש פתרון שירססוהו ויזהירו את החוקרים שהפרי מרוסס וסכנה לאוכלו.

סיכום

כשנבוא לסיכום נמצא שיש שתי סיבות עיקריות לאסור את הניסוי ושתיהן מדרבנן. איסור זו"ג לכתחילה. ואיסור הנאת מראה ע"י מעשה. באשר לאיסור זו"ג לכתחילה י"ל שלדעת הר"ן האיסור לכתחילה בזו"ג הוא רק מדין ביטול איסור לכתחילה, ומצינו שמותר לבטל לכתחילה איסור דרבנן שאין עיקרו מדאורייתא (עיין תוס' ביצה ד' ב'), ותרי דרבנן דינן כמו דבר שאין לו עיקר בתורה עיין תוס' פסחים (ל' א' ד"ה לישהינהו). וכאן הוא תרי דרבנן: א. שלא כדרך הנאתו. ב. ההנאה אינה מגוף הפרי אלא רק ממראהו ומראה אינו אסור אלא מדרבנן כמש"כ לעיל.

מיהו עיין ש"ך (יו"ד סי' צ"ט ס"ק י"ז) שנ"ל עיקר לדינא דאפי' איסורים של דבריהם שאין להם עיקר כלל בתורה אין לבטלם. אולם היש"ש כתב כהתוס'. ועפרמ"ג